

Kohtuasi C-19/20**Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1****Saabumise kuupäev:**

16. jaanuar 2020

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sąd Okręgowy w Gdańsku (Gdański regionaalne kohus, Poola)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

30. detsember 2019

Hagejad:

I.W.

R.W.

Vastustaja:

Bank BPH Spółka Akcyjna w Gdańsku

Põhikohtuasja ese

Laenulepingu kehtetuks tunnistamine selle alusel, et leping on indekseerimissätteid käsitlevas osas vastuolus liikmesriigi imperatiivsete õigusnormidega, ja indekseerimissätete ebaõigluse tõttu laenulepingu kehtetuks tunnistamine osas, milles hagejad olid valesti aru saanud laenu kogukulude suurusest ning kogu laenulepingu kehtetuks tunnistamine, samuti pangale nõude esitamine laenu põhiosa ja intresside maksete ning tasude tagastamiseks.

Eelotsuse küsimuste ese ja õiguslik alus

5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (edaspidi „direktiiv 93/13“) artikli 2, artikli 3 lõigete 1 ja 2 koostoimes artikli 4 lõikega 1 koostoimes artikli 6 lõikega 1 ja artikli 7 lõikega 1 tõlgendamine, võttes arvesse kohtu kohustust teha kindlaks tarbijaga sõlmitud lepingus sisalduva tingimuse ebaõiglane laad olukorras, kus kohtuotsuse tegemise päeva seisuga on lepingu sisu muutva lepingu lisaga muudetud lepingutingimust

nii, et see ei ole enam ebaõiglane, aga lepingutingimuse esialgse sõnastuse ebaõiglase iseloomu tuvastamise korral võidakse kogu leping kehtetuks tunnistada; ning võttes arvesse võimalust, et kehtetuks võidakse tunnistada ainult mõned lepingutingimuse elemendid, mis puudutavad panga määratud valuutavahetuskurssi, st võimalust eemaldada lepingust säte, mis puudutab ühepoolselt ja ebaselgelt määratud panga marginaali vahetuskursi osana, samuti võttes arvesse küsimust, kas avaliku huviga on vastuolus ainult lepingutingimuse teatavate elementide ebaõiglaseks tunnistamine ülaltoodud viisil. Peale selle on eelotsusetaotluse esemeks küsimus, kas see, kui leping ei ole ebaõiglaste lepingutingimuste kõrvaldamise tagajärjel enam siduv, on sanktsioon, kui see toimub kohtu konstitutiivse otsuse tagajärjel ja toob õiguslikke tagajärgi kaasa alates lepingu sõlmimise hetkest; samuti küsimus, kas liikmesriigi kohus on 30. märtsi 2010. aasta põhiõiguste harta artikli 47 alusel kohustatud teavitama tarbijat lepingu kehtetuks tunnistamise õiguslikest tagajärgedest, sh ettevõtja võimalikest tagastusnõuetest.

Eelotsuse küsimused

1. Kas nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288) artikli 3 lõikeid 1 ja 2 koostoimes artikli 4 lõikega 1 koostoimes artikli 6 lõikega 1 ja artikli 7 lõikega 1 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi kohtul on kohustus tunnistada tarbijaga sõlmitud lepingu tingimus ebaõiglaseks (direktiivi artikli 3 lõike 1 tähenduses) ka juhul, kui kohtuotsuse tegemise päevaks on pooled lepingu sisu muutva lepingu lisaga muutnud lepingutingimust nii, et see ei ole enam ebaõiglase iseloomuga, ja lepingutingimuse esialgse sõnastuse ebaõiglaseks lugemine võiks tuua kaasa kogu lepingu tühistamise (kehtetuks tunnistamise)?
2. Kas nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288) artikli 6 lõiget 1 koostoimes artikli 3 lõikega 1 ja lõike 2 teise lausega ning artikliga 2 tuleb tõlgendada nii, et see võimaldab liikmesriigi kohtul tunnistada kehtetuks ainult teatavad sellise lepingutingimuse elemendid, mis puudutab panga määratud valuutavahetuskurssi, millega indekseeritakse tarbijale antud laen (nagu põhikohtuasjas), ehk eemaldada lepingust säte, mis puudutab ühepoolselt ja ebaselgelt määratud panga marginaali vahetuskursi osana, ja jätta alles ühetähenduslik säte Narodowy Bank Polski (Poola keskpank) keskmise vahetuskursi kohta, mistõttu ei teki vajadust asendada kõrvaldatud sisu mistahes õigusnormiga, [...] ning selle tulemusena taastatakse tegelik tasakaal tarbija ja ettevõtja vahel, kuigi see muudab olemuslikult tarbija kasuks sätet, mis käsitleb tarbijapoolset kohustuse täitmist?

3. Kas nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288) artikli 6 lõiget 1 koostoimes artikli 7 lõikega 1 tuleb tõlgendada nii, et isegi olukorras, kus liikmesriigi seadusandja on kehtestanud meetmed selliste ebaõiglaste lepingutingimuste püsiva kasutamise vältimiseks nagu põhikohtuasjas analüüsitud lepingutingimus, kehtestades õigusnormid, millega pannakse pankadele kohustus määratleda üksikasjalikult laenusumma, põhi- ja intressimaksete aluseks oleva valuutakursi arvutamise viis ja tähtaeg ning laenu välja- või sissemaksete valuutaks ümberarvestamise põhimõtted, on avaliku huviga vastuolus ainult mõnede lepingutingimuse elementide ebaõiglasteks tunnistamine teises küsimuses kirjeldatud viisil?
4. Kas kehtiva lepingu puudumist, millele on viidatud nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288) artikli 6 lõikes 1 ja mis on direktiivi artikli 2 punktis a koostoimes artikliga 3 loetletud ebaõiglaste lepingutingimuste väljajätmise tulemus, tuleb tõlgendada nii, et see on sanktsioon, mis võib tuleneda tarbija sõnaselgel taotlusel tehtud konstitutiivsest kohtulahendist, mille tagajärjed kehtivad alates lepingu sõlmimise hetkest ehk *ex tunc*, ning tarbija ja ettevõtja tagasinõuded on sissenõutavad alates kohtuotsuse jõustumisest?
5. Kas nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288) artikli 6 lõiget 1 koostoimes 30. märtsi 2010. aasta Euroopa Liidu põhiõiguste harta (ELT C 83 lk 389) artikliga 47 tuleb tõlgendada nii, et sellega pannakse liikmesriigi kohtule kohustus teavitada tarbijat, kes on taotlenud lepingu kehtetuks tunnistamist seoses ebaõiglaste lepingutingimuste kõrvaldamisega, sellise lahenduse õiguslikest tagajärgedest, sh ettevõtja (panga) võimalikest tagasinõuetest, isegi kui selliseid nõudeid ei ole kõnealuses menetluses esitatud, samuti sellistest nõuetest, mille seaduslikkus ei ole selgelt määratletud, isegi olukorras, kus tarbijal on professionaalne esindaja?

Viidatud ühenduse õigusnormid

Nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiiv 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes: põhjendused 4, 21, 24, artiklid 3, 4 ja 6;

30. märtsi 2010. aasta Euroopa Liidu põhiõiguste harta: artikkel 47.

Viidatud liikmesriigi õigusnormid

23. aprilli 1964. aasta tsiviilseadustik (Kodeks cywilny) (terviktekst: *Dziennik Ustaw*, edaspidi „Dz. U.“, 2019 jrk nr 1145) (edaspidi „tsiviilseadustik“):

artiklid 58, 120, 353¹, 358 (redaktsioonis, mis kehtestati 23. oktoobri 2008. aasta seadusega (*Dz. U.* nr 228, jrk nr 1506), mis jõustus 24. jaanuaril 2009), artiklid 385¹, 385², 388, 405, 410.

17. novembri 1964. aasta tsiviilmenetluse seadustik (Kodeks postępowania cywilnego) (19. juuli 2019. aasta terviktekst, *Dz. U.* 2019, jrk nr 1460): artiklid 5, 156¹, 156², 212.

21. juuli 2011. aasta seadus pangandusseaduse ja teatavate muude seaduste muutmise kohta (Ustawa o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw) (*Dz. U.* nr 165, jrk nr 984): artiklid 1, 4.

Kohtuasja asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 Hagejad sõlmisid 2008. aastal tarbijatena hagejaks oleva panga õiguseellasega 360 kuuks hüpoteeklaenu lepingu; laen oli mõeldud elamu ehitamise kulude katmiseks. Enne laenulepingu allkirjastamist konsulteerisid hagejad finantsnõustajaga (vahendajaga), kes soovitas laenu, mis on indekseeritud Šveitsi frangiga, ja teavitas hagejaid, et Šveitsi frangi kurss Poola zloti suhtes võib kasvada ja see mõjutab laenumakse suurust. Hagejad ei väljendanud kahtlusi indekseeritud laenu olemuse suhtes.
- 2 Laenutaotluses märkisid hagejad, et taotlevad laenu Poola zlottides indekseerituna Šveitsi frangi kursiga; panga koostatud eraldi dokumendis kinnitasid hagejad, et neil on tehtud laenupakkumus Poola zlottides ja nad valisid laenu välisvaluutas, olles ette teavitatud välisvaluutas antud laenuga kaasnevatest riskidest.
- 3 Laenulepingu kohaselt makstakse laen välja Poola zlottides ja indekseeritakse pärast väljamaksmist Šveitsi frangi ostukursiga, mis kehtib laenu väljamakse päeval ja mis on näidatud panga valuuta ostu/müügi kursside tabelis. Laenu tagasimaksed tehakse Poola zlottides ja arvutatakse välja valuuta müügikursi alusel. Panga kursitabelis esitatud valuuta ostu-/müügikursid põhinevad Narodowy Bank Polski (Poola keskpang) keskmisel kursil ja panga marginaalil. Laenu intressimäär põhineb viitemääral Libor 3m.
- 4 Sätted, mida kohus ebaõiglastena analüüsib, on järgmised.

„§ 1 lõige 1. Pank annab laenuvõtjale laenu summas [...] Poola zloti, indekseerituna Šveitsi frangi kursi alusel [...], laenusaaja kohustub kasutama laenu kooskõlas lepingus sätestatuga, maksuma antud laenu koos intressiga tagasi lepingus sätestatud tähtaegadel ja tasuma pangale lepingus märgitud komisjonitasud, muud tasud ja kulud. Laenusumma koosneb järgmistest elementidest: [...]

Väljamakse päeval märgitakse laenujääk valuutas, millega laen on indekseeritud, lähtudes indekseerimise aluseks oleva valuuta ostukursist, mis on esitatud panga antavate hüpoteeklaenude jaoks mõeldud ostu-/müügikursside tabelis, mida on

täpsemalt kirjeldatud §-s 17, seejärel arvestatakse valuutas laenujääk iga päev ümber Poola zlottidesse indekseerimise aluseks oleva valuuta müügikursi järgi, mis on esitatud panga antavate hüpoteeklaenude jaoks mõeldud ostu-/müügikursside tabelis, mida on täpsemalt kirjeldatud §-s 17.“

„§ 7 lõige 2

Maksetaotluses näidatud laenusumma väljamakse tehakse ülekandega taotluses märgitud kontole liikmesriigi pangas. Ülekande tegemise päev loetakse laenumakse tasumise päevaks. Poola zlottides makstud summa arvestatakse iga kord ümber indekseerimise aluseks olevasse valuutasse panga antavate hüpoteeklaenude jaoks mõeldud ostu-/müügikursi alusel, mis kehtib panga poolt väljamakse tegemise päeval.“

„§ 10 lõige 6

Kõik laenusaaja tehtavad tagasimaksed tehakse laenu indekseerimise aluseks oleva valuuta müügikursi alusel, mis on esitatud panga antavate hüpoteeklaenude jaoks mõeldud ostu-/müügikursside tabelis, mis kehtib raha panka laekumise päeval. [...]“

„§ 17

1. Laenude väljamaksete ja tagasimaksete arveldamiseks kasutatakse asjakohaseid panga antavate hüpoteeklaenude jaoks mõeldud ostu-/müügikursse, mis on esitatud tehingu tegemise päeval kehtivas pangapakkumuses.
2. Ostukurss on määratletud kui keskmine zloti kurss kõnealuse valuuta suhtes Narodowy Bank Polski (Poola keskpang) avaldatud keskmiste kursside tabeli alusel miinus ostumarginaal.
3. Müügikurss on määratletud kui keskmine zloti kurss kõnealuse valuuta suhtes Narodowy Bank Polski (Poola keskpang) avaldatud keskmiste kursside tabeli alusel pluss müügimarginaal.
4. Panga antavate hüpoteeklaenude jaoks ostu-/müügikursi arvutamisel kasutatakse Poola zloti kurssi kõnealuse valuuta suhtes kõnealusel päeval kehtiva Narodowy Bank Polski (Poola keskpang) avaldatud keskmiste kursside alusel ja seda korrigeeritakse panga ostu-/müügimarginaali võrra [...]“
5. Pank võttis valuuta ostu-/müügikursi arvutamisel arvesse kõnealuse päeva keskmist valuutakurssi, mille Narodowy Bank Polski (Poola keskpang) igal tööpäeval välja arvestab, ja liitis sellele (või lahutas sellest) panga marginaali, mille arvutamise viis ei olnud lepingus määratletud. Nii määratletud valuuta ostu- või müügikurss avaldati ja see kehtis järgmise päeva arvelduste jaoks.
6. 7.märtsil 2011 sõlmisid pooled laenulepingu lisa, milles nähti ette laenu tagasimaksmise võimalus kas Poola zlottides või Šveitsi frankides. See lisa

sisaldas sätteid, mis kirjeldavad indekseerimise aluseks oleva valuuta kursi määratlemisel kasutatava panga marginaali arvutamise viisi. Alates lepingu lisa sõlmimisest maksavad hagejad laenumakseid Šveitsi frankides, ostes valuutat vabalt turult.

- 7 Šveitsi frangi kursi tõus, mis tõi endaga kaasa Poola zlottides väljendatud laenumaksete märkimisväärse suurenemise, on viinud vahendite otsimiseni paljude tarbijate raske olukorra parandamiseks. Vastusena sellele avaldas Związek Banków Polskich (Poola pankade liit) pärast Euroopa Kohtu 3. oktoobri 2019. aasta otsuse väljakuulutamist kohtuasjas C-260/18 oma veebisaidil teate selle kohta, et lepingu kehtetuks tunnistamise korral on pangal õigus nõuda tagasi väljamakstud summa ja tasu selle summa kasutamise eest lepingus määratletud aja jooksul.
- 8 Liikmesriigi kohus leiab, et Poola õigusnormide, sh tsiviilseadustiku artikli 385¹ §-de 1 ja 3 alusel, kujutavad poolte vahel sõlmitud lepingu sätteid, mis käsitlevad Poola zlottides väljendatud laenusumma ning püsi- ja intressimaksete indekseerimist Šveitsi frangiga, ning sätteid, mis käsitlevad kursi määratlemise põhimõtteid, endast lepingu põhielementi, sh direktiivi artikli 4 lõike 2 tähenduses (vt Euroopa Kohtu 20. septembri 2017. aasta kohtuotsus Andriuc, C-186/16, punkt 38; Euroopa Kohtu 30. aprilli 2014. aasta kohtuotsus Kasler ja Kaslerane Rabai, C-26/13, punkt 59). Indekseerimismehhanismi käsitlevad sätteid on sõnastatud nii selges keeles, et hagejad tarbijatena olid pärast laenuõustajaga konsulteerimist piisavalt teadlikud valuutakursi muutumisest tulenevatest riskidest (kuigi tegelikkuses ei arvestanud nad Šveitsi frangi kursi nii suure kasvuga Poola zloti suhtes), mida nad kinnitasid, esitades asjakohase kirjaliku dokumendi. Sellises olukorras ei pea liikmesriigi kohus indekseerimismehhanismi käsitlevaid lepingutingimusi ebaõiglaseks tsiviilseadustiku artikli 385¹ §-de 1 ja 3 tähenduses, tõlgendatuna direktiivi artikli 3 lõike 1 kohaselt koostoimes artikli 4 lõikega 2. Nende õigusnormide alusel leiab liikmesriigi kohus aga, et eespool viidatud sätteid arvestades on ebaõiglased lepingutingimused, mis käsitlevad valuutakursi määratlemise viisi, aga ainult valuuta ostu- või müügikursi panga marginaalist sõltuvaks muutmise osas, mille kehtestas pank ühepoolset, kasutades tarbijale teadmata mehhanisme. Liikmesriigi kohtu hinnangul ei ole ebaõiglased need lepingutingimuse elemendid, mis käsitlevad valuutakurssi ja milles sätestatakse kursi määramise alusena Narodowy Bank Polski (Poola keskpank) keskmine kurss. Liikmesriigi kohus leiab samuti, et tänu sellele, et poolte vahel sõlmitud laenulepingu lisasse lisati valuutavahetuskursi osaks oleva panga marginaali määratlemise selgitus, kaotas see tingimus oma ebaõiglase iseloomu.

Põhikohtuasja poolte peamised väited

- 9 Pank taotleb hagi rahuldamata jätmist, väites, et leping on kooskõlas liikmesriigi õigusnormidega, tarbijaid ei ole eksitatud, ja indekseerimissätteid ei ole ebaõiglased. Peale selle esitas pank vastuväite hagejate esitatud rahaliste nõuete peale. Pank ei esitanud tagastusnõudeid.

Eelotsusetaotluse põhistuse lühikokkuvõte

Esimene eelotsuse küsimus

- 10 Probleemi põhisisu taandub küsimusele, kas lepingusätte esialgse sõnastuse ebaõiglaseks tunnistamise korral on õigustatud sellise asjade seisu õiguslike tagajärgede rakendamine olukorras, kus poolte soovil on sätet muudetud. Lepingutingimuse ebaõigluse tuvastamine peab tarbija jaoks tagajärjena kaasa tooma lepingutingimuse tühistamise ning selle õigusliku ja faktilise olukorra taastamise, milles ta oleks olnud selle lepingutingimuse puudumisel korral (vt Euroopa Kohtu 15. märtsi 2012. aasta kohtuotsus *Perenicova ja Perenic*, C-453/10, punkt 31; 21. detsembri 2016. aasta kohtuotsused *Gutierrez Naranjo ja teised*, C-154/15, C-307/15 ja C-308/15, punkt 61; 14. märtsi 2019. aasta kohtuotsus *Dunai*, C-118/17). Kui ainult lepingutingimuse ühe osa ebaõiglaseks tunnistamine ei ole võimalik, võib tekkida vajadus tunnistada kehtetuks kogu leping, ja seda tagasiulatavalt alates lepingu sõlmimise päevast ehk *ex tunc*. See omakorda tundub olevat vastuolus varem väljendatud tarbija ja panga tahtega, kes sõlmides ebaõiglast lepingutingimust muutva lisa, taastasid poolte tegeliku tasakaalu. Nii puudutaks kohtuotsus lepingut muus sõnastuses kui poolte jaoks kohtuotsuse tegemise päeval kehtiv sõnastus. Lepingu tühistamise (kehtetuks tunnistamise) tagajärjeks oleks panga kohustus tagastada mitte ainult need summad, mis tarbijad tasusid ebaõiglaste lepingusätete alusel, vaid ka summad, mis tasuti lisaga muudetud õiglaste lepingutingimuste alusel. Selline tulemus tundub olevat vastuolus direktiivi eesmärgiga, milleks on pooltevahelise tasakaalu loomine, säilitades samas põhimõtteliselt lepingu kui terviku kehtivuse (vt Euroopa Kohtu 15. märtsi 2012. aasta otsust kohtuasjas *Perenicova ja Perenic*, C-453/10, punkt 31).
- 11 Kuna poolte vahel on sõlmitud lepingu lisa, milles on kirjeldatud indekseerimisvaluuta kursi osaks oleva panga marginaali arvutamise mehhanism juhiks, kui tarbija kasutab võimalust maksta laen tagasi Poola vääringus, ei ole oma esialgses sõnastuses ebaõiglase iseloomuga lepingutingimus poolte jaoks enam siduv. Samas arvestati selle ebaõiglase lepingutingimuse alusel välja laenujääk ning tasuti mitu laenu põhiosa- ja intressimakset. See omakorda õigustab, kuigi osaliselt, hagejate tagasimaksenõudeid.
- 12 Euroopa Kohus on oma 20. septembri 2017. aasta kohtuotsuses *Andrucic*, C-186/16 selgitanud, et lepingutingimuse ebaõigluse hindamisel tuleks lähtuda lepingu sõlmimise hetkest ning võtta arvesse kõiki asjaolusid, mis võisid ettevõtjale tol hetkel teada olla ja võisid mõjutada lepingu hilisemat täitmist (punkt 57). Sarnane seisukoht on levinud ka Poola kohtute praktikas.

Teine eelotsuse küsimus

- 13 Põhikohtuasjas analüüsitav lepingusäte (lepingu § 17 lõiked 2, 3 ja 4) oli ebaõiglase iseloomuga pangamarginaali osas, mille arvutas pank, ja lepingu esialgses sõnastuses ei olnud kirjeldatud marginaali arvutamise põhimõtteid, mis

kohtu hinnangul oli vastuolus hea usu põhimõttega ja tõi kaasa poolte õiguste selge tasakaalustamatuse tarbija kahjuks. Valuuta ostukurss oli lepingu selles sõnastuses kirjeldatud kui järgmise arvutuse tulemus: Narodowy Bank Polski (Poola keskpank) avaldatud tabeli keskmine kurss *miinus ostumarginaal*, valuuta müügi kurss aga oli kirjeldatud kui järgmise toimingu tulemus: keskmine valuutakurss Narodowy Bank Polski (Poola keskpank) tabeli alusel pluss müügi marginaal. Käesolevas kohtuasjas ei nõua panga marginaali kui ühte kahest valuutakurssi mõjutavast tegurist käsitleva sätte kõrvaldamine lepingust tekkinud lünga täitmist mõne muu sättega. Selline toiming muudab tõesti lepingusätte esialgse sõnastuse tähendust, sest võtab pangalt ära valuutakursi erinevusest tuleneva kasumi. Tuleb aga arvestada, et lepingutingimuse ebaõiglus seisnes just panga valuutakursside erinevusest tulenevas ebaselges kasumis. Seega kaob lepingutingimuse kõrvaldamisega ka see ebaõiglus.

- 14 Liikmesriigi kohus seisab küsimuse ees, kas tsiviilseadustiku artikli 385¹ § 1 alusel, liidu õigusega kooskõlas oleva tõlgenduse kohaselt, direktiivi artikli 6 lõike 1 ja Euroopa Kohtu senise praktika kontekstis, on lubatav ainult lepingutingimuse ühe elemendi kõrvaldamine ebaõiglasena ja tingimuse ülejäänud elementide kehtivuse säilitamine. Liikmesriigi kohtu hinnangul erineb see olukord nendest, mille alusel on kohtupraktikas kujunenud keeld ebaõiglast tingimust lepingu kehtima jätmise eesmärgil ümber kujundada, sest käesolevas asjas ei ole vajalik kõrvaldatud lepingutingimuse asendamine mis tahes muu sättega. Teisest küljest aga ei vii see terve lepingusätte otsese kõrvaldamiseni. Seetõttu on liikmesriigi kohtu arvates vaja lahendada selles valdkonnas tekkinud kahtlused direktiivi artikli 6 lõike 1 tõlgendamisel ja saada vastus küsimusele, kas on lubatav ainult lepingutingimuse ebaõiglust põhjustava osa kõrvaldamine ilma vajaduseta asendada see mis tahes muu sättega, isegi juhul, kui selline kõrvaldamine muudab lepingutingimuse sisu.

Kolmas eelotsuse küsimus

- 15 Eelotsusetaotlus esitanud kohtu hinnangul on vaja direktiivi artikli 6 lõike 1 koostoimes direktiivi artikli 7 lõikega 1 ja koostoimes direktiivi põhjendustega 1, 2, 3, 6, 7, 8 ja 21 tõlgenduse alusel vastata küsimusele, kas olukorras, kus liikmesriigi õigusaktide alusel on keelatud lisada lepingusse ebaõiglasi tingimusi (nagu põhikohtuasja ese), on lisaks vaja selleks, et vähendada ettevõtjate soovi selliseid lepingusätteid kasutada, kehtestada sanktsioonid juhuks, kui lepingusätted ebaõiglasteks tunnistatakse. Kohtul on kahtlusi, kas on piisavalt põhjendatud keelata ebaõiglast tingimust lepingu kehtima jätmise eesmärgil ümber kujundada (mõistes seda kui lepingutingimuse osa kõrvaldamise võimalust), mis võib viia kogu lepingu kehtetuks tunnistamiseni, kuivõrd kohtuotsus ei ole pankade jaoks põhjus loobuda selliste lepingutingimuste lisamisest lepingutesse nagu põhikohtuasjas käsitletav tingimus. Selliseks põhjuseks on tegelikult juba liikmesriigi õigusaktid. Poola seadusandja on pankade välisvaluutaga indekseeritavate laenude andmise praktika alusel 29. juuli 2011. aasta seadusega sätestanud, et laenu puhul, mis on denomineeritud või indekseeritud muu kui Poola vääringuga, peavad laenulepingu lahutamatu osa

moodustama valuutakursi arvutamise viisi ja tähtaegade täpsed põhimõtted, mille alusel arvutatakse eelkõige välja laenusumma, selle osamaksed ning põhisumma ja intressimaksed, ning laenu välja- või tagasimaksete välisvaluutasse ümberarvestamise põhimõtted (29. juuli 2011. aasta seaduse pangandusseaduse ja teatavate muude seaduste muutmise kohta (ustawa z 29 lipca 2011 o zmianie ustawy Prawo Bankowe oraz niektórych innych ustaw) artikli 1 punkt 1). Sellega on Poola seadusandja kohtu hinnangul täitnud oma kohustused, mis tulenevad direktiivi artikli 7 lõikest 1.

- 16 Senine kohtupraktika, milles Euroopa Kohus on rõhutanud keeldu ebaõiglast tingimust lepingu kehtima jätmise eesmärgil ümber kujundada, puudutab olukorda, kus lepingutingimuse kõrvaldatud osa tuleb asendada õigusnormiga või kohtu enda otsusega. Euroopa Kohus on põhjendanud niisuguste toimingute keelamist, mille eesmärk on lepingusätte siduva tagajärje säilitamine ja ainult tingimuse ebaõiglaste elementide kõrvaldamine, direktiiviga kaitstava avaliku huviga (Euroopa Kohtu 14. juuni 2012. aasta kohtuotsus Banco Espanol de Credito SA, C-618/10, punktid 67–69). Seda avalikku huvi on väljendatud direktiivi põhjendustes ja see taandub vajadusele kaitsta kodanikke tarbijatena müüja või teenuseosutaja volist tulenevate kuritarvituste eest, eelkõige tarbija õiguste ebaõiglase rikkumise või piiramise eest. Selle eesmärgi täitmine peaks üldiselt toimuma direktiivi rakendavate õigusnormide vastuvõtmise teel. Direktiiv näeb ette, et ebaõiglaste lepingusätete ja mõnikord kogu lepingu kehtetuks tunnistamine kohtuotsusega peaks olema sanktsioon, millel on tulevikku silmas pidades heidutav mõju. Kohtute loomulik praktika võiks seda eesmärki aga kahjustada (Euroopa Kohtu 12. juuni 2012. aasta otsus Banco Espaniol de Credito SA, C-618/10, punktid 65–69; Euroopa Kohtu 21. detsembri 2016. aasta otsus Francisco Gutierrez Naranjo, C-154/15, C-307/15, C-308/15, punktid 56–57 ja 60–61).

Neljas eelotsuse küsimus

- 17 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul ei ole Poola seadusandja vastuolus direktiivi põhjendusega 21 ja direktiivi artikli 6 lõikega 1 rakendanud Poola õiguskorras täiel määral direktiivi eesmärke, mis väljenduvad vajaduses tagada, et tarbija ja müüja (tarnija) vahel sõlmitud leping ei jääks kehtima, kui kehtima jäämine ei ole pärast ebaõiglaste tingimuste lepingust kõrvaldamist võimalik. Tsiviilseadustiku artikli 385¹ § 2 kohaselt on pooled juhul, kui üks lepingusäte ei ole kliendi jaoks siduv, lepinguga siiski seotud lepingu ülejäänud ulatuses. Liikmesriigi seadusandja jättis tähelepanuta direktiivi artikli 6 lõikes 1 sätestatud mõõnduse „kui seda on võimalik jätkata pärast ebaõiglase tingimuse kõrvaldamist“. Poola tsiviilseadustiku kohaselt on lepingu tühistamine tagasiulatuvalt (alates sõlmimise päevast) võimalik konstitutiivse kohtuotsusega, mis on lepingupoole taotlusel tehtud tsiviilseadustiku artiklis 388 reguleeritud instituudi raames, mis käsitleb vastaspoole nõrgema seisundi kuritarvitamist. Tingimused, mille alusel lepingupooled seda õigust kasutada saavad, on loomulikult üpris erinevad tingimustest, millele on viidatud direktiivi artikli 3 lõigetes 1 ja 2.

- 18 Euroopa Kohtu praktikas direktiivi artikli 6 lõike 1 tõlgendamisel on aga viidatud Poola kohtupraktikast erinevatele aspektidele lepingu kehtetuks tunnistamise sanktsiooni korral olukorras, kus lepingu sisust ei ole võimalik kõrvaldada ebaõiglasi lepingutingimusi, nii et leping sealjuures kehtima jääks. 30. aprilli 2014. aasta otsuse kohtuasjas Kasler, Kaslerene Rabai, C-26/13, punktis 84 sedastas Euroopa Kohus, et lepingu tühistamise põhimõtteline tagajärg on laenujäägi kohe sissenõutavaks muutumine. 3. novembri 2019. aasta otsuses kohtuasjas Dziubak, C-260/18, sedastas Euroopa Kohus, et lepingu kehtima jätmise või selle kehtetuks tunnistamine kohtu poolt ebaõiglaste tingimuste kõrvaldamise tõttu oleneb tarbija tahtest selles küsimuses (vt resolutsiooni punktid 2 ja 4). 21. detsembri 2016. aasta otsuses kohtuasjades Francisco Gutierrez Naranjo, C-154/15, C-307/15, C-308/15, rõhutas Euroopa Kohus tarbija õigust nõuda tagasi kasu, mille ettevõtja ebaõiglase tingimuse põhjal tarbija arvel alusetult sai (vt punkt 66). See võib tähendada, et lepingu kehtetuks tunnistamine lubamatute lepingutingimuste kõrvaldamise tõttu toimub kohtu konstitutiivse otsusega, mitte vaid õiguse alusel, ja ainult ühe lepingupoole (tarbija) taotlusel, ning tarbijale jääb õigus nõuda tagasi kasu, mille ettevõtja ebaõiglase tingimuse põhjal tarbija arvel alusetult sai. Viidatud kohtuotsuste alusel on liikmesriigi kohtul kahtlusi, kas lepingu kehtetuks tunnistamise sanktsiooni tuleks just selliselt tõlgendada.
- 19 Direktiivi artikli 6 lõike 1 tõlgendamine lepingu kehtetuks tunnistamise olemuse osas on vajalik selleks, et põhikohtuasjas saaks tõlgendada liikmesriigi õigust kooskõlas direktiivi eesmärkidega. Selle sanktsiooni iseloomu kindlaks tegemine on vajalik selleks, et hinnata hagejate esitatud tagasinõuete tähtpäeva ja seda, kas kostja esitatud vastuväide, et nõuded on aegunud, on põhjendatud. Samuti on see oluline, et hinnata, kas lepingu kehtetuks tunnistamine on tarbija huvides. Isegi kui võtta eelduseks, et kehtetuks tunnistamise (kehtivuse puudumise) otsus on konstitutiivset laadi, ei saa välistada, et mõnes teises kohtuasjas esitab pank tarbijale väljamakstud (kasutatud) laenusumma tagasimaksmise nõude ja võib eeldada, et sel juhul ei ole see nõue aegunud. Lõpuks, direktiivi artikli 6 lõike 1 tõlgenduse vastuolu liikmesriigi õigusnormidega ja puuduv võimalus tõlgendada liikmesriigi õigusnorme kooskõlas direktiivi eesmärkidega võib viia direktiivi vale rakendamiseni ja tuua kaasa Poola riigi vastutuse tekkinud kahjude eest.

Viies eelotsuse küsimus

- 20 Vastus sellele küsimusele on põhikohtuasjas oluline juhul, kui Euroopa Kohus kinnitab, et liikmesriigi kohtul on direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt kohustus analüüsida lepingutingimuse ebaõiglust ka juhul, kui seda tingimust on hiljem lepingupoole tahtel muudetud, ja välistab ainult teatavate lepingutingimuse elementide ebaõiglaseks tunnistamise. Sellisel juhul tekivad eeldused lepingu tervikuna kehtetuks tunnistamiseks.
- 21 Euroopa Kohtu praktika kohaselt direktiivi artikli 6 lõike 1 tõlgendamise küsimuses tuleb tarbija kaitsmiseks võtta arvesse tema tegelikke ja hetkehuvisid. Nende õiguste kaitse laieneb ka tagajärgedele, mis tegelikkuses tekiks vaidluse

ajal eksisteerivatel või võimalikel asjaoludel siis, kui liikmesriigi kohus tunnistaks lepingu kehtetuks (Euroopa Kohtu 3. novembri 2019. aasta kohtuotsus Dziubak, C-260/18, punkt 53, ja Euroopa Kohtu 21. veebruari 2013. aasta kohtuotsus Banif Plus Bank, C-472/11, punktid 23, 27 ja 35). Euroopa Kohus juhtis tähelepanu asjaolule, et direktiiv 93/13 ei lähe nii kaugele, et kehtestaks tarbijate kasuks kohustusliku süsteemi kaitseks ebaõiglaste lepingutingimuste kehtestamise eest ettevõtjate poolt. Seega kui tarbija eelistab sellele kaitsesüsteemile mitte tugineda, siis seda ei rakendata. Tarbijal peab *a fortiori* olema õigus kaitsest loobuda ja vaielda vastu sellele, et sama süsteemi kohaldades kaitstaks teda kahjulike tagajärgede eest, mille toob kaasa lepingu kui terviku tühistamine (Euroopa Kohtu 3. novembri 2019. aasta kohtuotsus Dziubak, C-260/18, punktid 54 ja 55).

- 22 Kuivõrd direktiiv 93/13 eeldab, et tarbija on lepingu ja kohtuprotsessi nõrgem pool (direktiivi põhjendus 5 ja artikli 7 lõige 1), tuleb talle tagada asjakohased kaitsemeetmed nõuete esitamiseks kohtus. Selle tulemusena on kohtul kohustus mitte ainult analüüsida omal algatusel lepingusätete ebaõiglust, vaid ka teavitada tuvastatud ebaõiglusest tarbijat ja ettevõtjat. Nõue sellise isikutele liidu õigusest tuleneva tõhusa kohtuliku kaitse kohta, nagu on tagatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47, paneb kohtule, kes teeb omal algatusel kindlaks lepingutingimuse ebaõiglase iseloomu, kohustuse võimaldada pooltel seda küsimust võistlevas menetluses arutada (vt Euroopa Kohtu 21. veebruari 2013. aasta kohtuotsus Banif Plus Bank Zrt, C-472/11, punktid 29 ja 36). Tarbijal aga on võimalik teha otsus direktiivi 93/13 ja seda rakendavate liikmesriigi õigusaktide süsteemist tuleneva kaitse kasutamise kohta vaid juhul, kui ta saab piisavat infot nii lepingutingimuse ebaõigluse kohta kui ka kaitsesüsteemi rakendamise ehk ebaõiglaste lepingusätete kõrvaldamise tagajärgede, lepingu edasise kehtivuse võimaluste ning tarbija õiguste ja kohustuste kohta seoses ebaõiglase lepingutingimuse kõrvaldamise või lepingu kehtetuks tunnistamisega. Oma otsuses kohtuasja Dziubak, C-260/18, punktis 66 osutas Euroopa Kohus, et kui liikmesriigi kohtu arvates on lepingutingimus ebaõiglane, peab ta jätma selle kohaldamata, ning sellest kohustusest on tehtud erand üksnes siis, kui tarbija otsustab pärast seda, kui nimetatud kohus on vastavat küsimust selgitanud, mitte tugineda lepingutingimuse ebaõiglusele ning mittesiduvusele. Euroopa Kohus ei täpsustanud selles otsuses aga kohtu teavitamiskohustuse ulatust. Eriti oluline on küsimus, kas see teavitamiskohustus puudutab ainult lepingutingimuse ebaõiglaseks tunnistamist või ka õiguslikke ja majanduslikke tagajärgi, mida see endaga kaasa toob. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul on tarbijal võimalik teha kaalutletud otsus kaitsesüsteemi kasutamise kohta vaid juhul, kui talle on esitatud täielik info lepingutingimuse ebaõigluse, lepingu kehtetuks tunnistamise vajaduse kohta, samuti lepingu kehtetuks tunnistamise tagajärgede kohta, mis seisnevad vajaduses tagastada vastastikused nõuded (ja muude liikmesriigi õigusest tulenevate tagajärgede, näiteks aegumistähtajaga seotud küsimuste kohta).
- 23 Ilma täieliku teabeta oma õigusliku olukorra kohta võib tarbija sattuda olukorda, kus ta peab tegema menetlusotsuseid ilma piisava arusaamiseta, tuginedes esindajate nõuannetele. Teisest küljest põhinevad liikmesriigi õigusnormid

eeldusel, et menetluseosaline usaldab täiel määral oma esindajat, ja vabastavad kohtu mitmetest teavitamiskohustustest, kui menetlusosalisel on esindaja. Tuleb vaid kindlaks teha, kas selliste tagajärgede riski hindamine, mille võib kaasa tuua tarbija otsus kasutada kaitsesüsteemi, tuleks jätta tarbijale endale ja tema esindajale. Tarbija saab teha otsuse lepingu tühistamise taotluse esitamise kohta vaid siis, kui teda on teavitatud sellise taotluse kõigist võimalikest tagajärgedest.

- 24 Tsiviilmenetlust reguleerivate liikmesriigi õigusnormide tõlgendamiseks direktiivi eesmärkide kohaselt on vaja tõlgendada direktiivi artikli 6 lõiget 1 kohtu teavitamiskohustuse osas menetlustes, milles osaleb tarbija. Kohtu hinnangul on võimalik tõlgendada teatavaid menetluseeskirju nii, et need toetaks direktiivi eesmärke, eeldusel, et kohtu teavitamiskohustust täpsustatakse Euroopa Kohtu tõlgenduse vormis.

TÖÖDOKUMEN